

e-mentor

DWUMIESIĘCZNIK SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
WSPÓŁWYDAWCA: FUNDACJA PROMOCJI I AKREDYTACJI KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH

2020, nr 5 (87)

Wróblewska, W. (2020). Z badań nad procesem studiowania – analiza portfolio. *e-mentor*, 5(87), 27–33. <https://doi.org/10.15219/em87.1490>

Walentyna
Wróblewska

Z badań nad procesem studiowania – analiza portfolio

From research on the study process – portfolio analysis

Abstract

The author's research to date on the process of studying has shown the need to look for didactic solutions leading to the improvement of youth studies. The study presents one of the solutions that can lead to optimization of the process of studying, which is the realization of the subject "Effective Studying", and above all the creation of a portfolio by students based on their own observations. The article analyzes the main element created by students on the basis of the portfolio, which is the project of improving the process of studying. The main research problem was the following question: does the subject underway inspire students to reflect on the process of studying and to make decisions to improve the process. Participation in the realization of the optional subject and creating a portfolio was an opportunity for students to reflect, observe and analyze their own study process. The individual case study method and the document (portfolio) analysis technique used allowed to notice the students' progress in the learning process. The research shows that the respondents intend to undertake activities resulting from the constructivist, humanistic and critical-emancipatory paradigm, and to use a variety of methods and means that will allow them to improve the study process. Students realized that studying depends primarily on themselves; they noticed the need to shape learning skills and develop personality traits to optimize the process.

Keywords: study process, document research, portfolio, adult learning, academic education, didactic paradigms

---

Wprowadzenie

W nurcie zmian w edukacji akademickiej wyraźnie rysuje się dążenie w kierunku orientacji na studenta i proces jego uczenia się, a przede wszystkim tworzenia warunków do stymulowania jego aktywności.

Studiowanie jest procesem złożonym, który obejmuje wiele działań wymagających dużego zaangażowania, samodzielności i sprawności intelektualnych na wysokim poziomie. Z definicji terminu „studiowanie” wynika¹, iż obliuguje ono studenta do wysiłku w poznawaniu rzeczywistości ściśle związanego ze zdobywanymi podczas studiowania kwalifikacjami, kompetencjami, które są wymagane w przyszłym zawodzie i za które student ma być w pełni odpowiedzialny. Osoba studiująca powinna przejawiać autonomię podczas wykonywanych czynności oraz samodzielność i samoświadomość w dochodzeniu do nowej wiedzy (Świrko-Pilipczuk, 2011).

Studiowanie można rozpatrywać jako proces uczenia się dorosłych (Matlakiewicz i Solarczyk-Szwec, 2009). Uczenie się dorosłych współcześnie jest rozumiane jako proces rozwoju refleksyjności, czyli zdolności do namysłu nad własnym uczeniem się (Ciechanowska, 2011). „Refleksyjność w przypadku dorosłych jest szansą na rekonstrukcję struktur poznawczych, przeciwdziałając stereotypowemu myśleniu, epistemicznemu zamknięciu, emocjonalnej obojętności, umożliwiając niezależną od kontekstu aktywność” (Solarczyk-Szwec, 2012, s. 401). Refleksyjność jako namysł nad uczeniem się znajduje swoje odzwierciedlenie w teorii uczenia się znaczącego Rogersa. Odwołanie do refleksyjności występuje w teorii uczenia się akomodacyjnego Piageta oraz w uczeniu się transformatywnym według Mezirowa. Zaangażowanie i osobista refleksja to istotne

---

Walentyna Wróblewska, Uniwersytet w Białymstoku, <https://orcid.org/0000-0001-8775-0514>

¹ Analizę wielu definicji studiowania prowadzono w rozdziale autorki (Wróblewska, 2017).

cechy koncepcji Engstroma, według której można mówić o uczeniu się transgresyjnym, innowacyjnym, będącym procesem twórczym. „Aby proces uczenia się mógł nastąpić, jednostka musi odczuwać palący problem lub konflikt interesów, które nie mogą być rozwiązane w ramach istniejącego zespołu alternatyw” (Illeris, 2006, s. 64). Refleksja w uczeniu się angażuje podmiot (Rawson, 2000), który dokonuje analizy swojego rozumienia, a także wymaga osobistego skoncentrowania się na celach własnego rozwoju. Uczenie się, które wynika z autonomicznych potrzeb uczącego się będzie miało charakter uczenia się w głąb siebie, jak to nazywa Kidd² (1966). Studiowanie jest procesem, w którym młodzi ludzie wychodzą poza ramy przyswajania, poszukują własnych interpretacji, porządkują informacje, konstruują wiedzę. Studenci w samodzielnym dochodzeniu do prawdy uczą się generować nową wiedzę w procesie rozwiązywania problemów.

Studiowanie rozpatrywane w perspektywie socjokulturowej koncepcji Wygotskiego (1971) jest dążeniem do osiągnięcia wolności wewnętrznej i autonomii wyznaczającej cele życia. Według tej koncepcji proces studiowania zmierza do opanowania naukowej metody poznawania, która obejmuje stopniowe wchodzenie w procesy myślenia naukowego, rozumowanie, wnioskowanie i interpretację. Zdaniem Filipiak (2007) natomiast:

Studiowanie to specyficzna aktywność ukierunkowana na poznawanie, dokładne i gruntowne dociekanie istoty, poszukiwanie sensu, rozwiązywanie problemów za pomocą wnioskowania i analizy naukowej. W trakcie studiowania student powinien poznać metodę poznania naukowego, osiąść umiejętność stosowania jej do rozwiązywania różnych zagadnień, w konsekwencji dostrzegać zależność między postrzeganymi rzeczami, osiąść umiejętność interpretacji (...). Aktywność intelektualna, jaką jest studiowanie, wymaga umiejętności rozumowania i wiąże się z procesem dochodzenia do rozumienia. (s. 154)

Dotychczasowe badania autorki artykułu³ nad procesem studiowania pokazują, że studenci określają go wąsko, powierzchownie (Wróblewska, 2017). Nie wskazują na własne zaangażowanie, systematyczność, dokładność, wytrwałość w pogłębionym poszukiwaniu

prawdy. Ich działania nie mają charakteru twórczego i nie są związane z poznawaniem naukowym. Proces studiowania jest wypełniony przede wszystkim działaniami wynikającymi z planu studiów skoncentrowanymi na zdobywaniu wiedzy i dążeniu do jej wykorzystywania. Brakuje natomiast rozpoznawania i rozwijania własnego potencjału, jak również kształtowania postaw krytycznych i kreatywnych. Przeprowadzone badania dowodzą, że studenci podejmują studia z pobudek instrumentalnych, praktycznych. Chcą zdobyć wykształcenie, które pomoże im podjąć pracę. W ich wypowiedziach nie pojawiały się motywy osobistego rozwoju, tj. rozwoju własnej osobowości, zainteresowań, uzdolnień, chęć samorealizacji. Z badań wynika, iż respondenci efektywność procesu studiowania uzależniają przede wszystkim od warunków zewnętrznych, zależnych i niezależnych od nauczyciela akademickiego. W wypowiedziach rzadko pojawiały się przyczyny zależne od samych studentów, które warunkują efektywność procesu studiowania.

Jak pisze Świrko (2018): „Skłonni jesteśmy przyjmować, że cele i wartości ich studiowania nie akcentują, a może wręcz pomijają ich własny rozwój, poszerzenie możliwości, lepsze poznanie i rozumienie świata i siebie w tym świecie, budowanie mądrości w samodzielnym procesie studiowania” (s. 24).

Badania doprowadziły do sformułowania wniosku, iż proces studiowania powinien być poddany szczególnej analizie przez samych studentów. Potrzebują oni głębszego namysłu nad własnym procesem studiowania w zakresie jego rozumienia oraz realizacji.

Analiza uzyskanych wyników oraz wnioski z nich płynące wskazały na potrzebę poszukiwania rozwiązań dydaktycznych, które pozwolą na optymalizowanie procesu studiowania. W niniejszym opracowaniu zaprezentowano jedno z rozwiązań, które może prowadzić do doskonalenia procesu studiowania. Jest nim realizacja przez studentów przedmiotu efektywne studiowanie, a przede wszystkim tworzenie portfolio na podstawie autoobserwacji.

Podstawy metodologiczne i teoretyczne badań własnych

Prezentowane badania nad procesem studiowania prowadzono w roku akademickim 2019/2020, wykorzystując jakościową orientację metodologiczną (Palka, 2006), a w jej ramach metodę indywidualnych przypadków oraz technikę analizy dokumentów (ana-

² Kidd wymienia trzy rodzaje uczenia się dorosłych: uczenie się w pionie jako podnoszenie poziomu wykształcenia, zdobywanie wykształcenia na kolejnych szczeblach czy też podnoszenie kwalifikacji poprzez ukończenie kursów, studiów podyplomowych; uczenie się w poziomie rozumiane jako rozwijanie własnych zainteresowań oraz uczenie się w głąb siebie.

³ Badania nad procesem studiowania były prowadzone zgodnie z jakościową orientacją metodologiczną z zastosowaniem metody indywidualnych przypadków i techniki wywiadu częściowo ustrukturyzowanego. Wywiady były nagrywane i transkrybowane, transkrypcje zostały poddane analizie. Wyszukiwano w tekście kategorie analityczne i nadawano im znaczenia. Po kodowaniu otwartym dokonano wyboru kategorii najbardziej reprezentatywnych dla problemu badań (Jak u badanych przebiega proces studiowania?). Wyodrębniono do opisu następujące kategorie pojęciowe: rozumienie studiowania, motywy podjęcia studiowania, realizacja procesu studiowania (działania podejmowane), efektywność procesu studiowania (czynniki sprzyjające i niesprzyjające studiowaniu).

Z badań nad procesem studiowania – analiza portfolio

liza portfolio). Metoda indywidualnych przypadków pozwoliła na analizę procesu studiowania przez pryzmat jednostki oraz na opracowanie diagnozy w celu podjęcia działań ukierunkowanych na doskonalenie procesu (Pilch, 1998). W badaniach zmierzano do rozwiązania problemu: jakie zmiany planują podjąć studenci, aby udoskonalić swój proces studiowania? Grupę badaną stanowili studujący w trybie studiów stacjonarnych na poziomie licencjackim, na drugim roku, na kierunku pedagogika na Uniwersytecie w Białymstoku. Grupa została dobrana celowo. Poddano analizie portfolio tworzone przez każdego ze studentów podczas realizacji przedmiotu efektywne studiowanie, które obejmowało karty obserwacji własnego procesu studiowania oraz projekt doskonalenia własnego procesu studiowania. Materiał poddano analizie jakościowej, dokonano redukcji danych, która polegała na ich kodowaniu. Zastosowano kodowanie rzeczowe: otwarte i selektywne (Rubacha, 2008). Teksty dogłębnie analizowano w celu znalezienia możliwie największej liczby kategorii analitycznych. Następnie wybrano do dalszych analiz kategorie najbardziej reprezentatywne dla problemu badań. Opis, zrozumienie i interpretacja badanego procesu skupiały się wokół kategorii pojęciowych wyodrębnionych w analizowanym projekcie.

Za podstawę teoretyczną analizy materiału empirycznego oraz interpretacji wyników przyjęto rozumienie uczenia się dorosłych oraz ujęcia edukacji akademickiej, a w tym proces studiowania w świetle paradygmatów dydaktycznych: behawiorystycznego, humanistycznego, konstruktywistycznego i krytyczno-emancypacyjnego (Sajdak, 2013; Wróblewska, 2017).

W edukacji akademickiej według paradygmatu behawioralnego student jest postrzegany jako istota reaktywna, a zatem czynności nauczyciela są punktem wyjścia (bodźcem) dla czynności studentów (reakcji). Nauczyciel projektuje scenariusze zajęć, ściśle określone swoje zachowania, które mają wywołać pożądane zachowania u studentów. Skuteczność edukacji jest uzależniona od przebiegu czynności nauczyciela i studentów według zaplanowanego, wypracowanego wzoru. Proces studiowania polega głównie na przyswajaniu wiedzy przekazywanej przez nauczyciela. Każda czynność studenta jest kontrolowana i odpowiednio wzmacniana poprzez wykorzystywanie systemu nagród i kar. Błędy popełnione przez studentów są wysoce niepożądane i świadczą o porażce procesu kształcenia.

W świetle paradygmatu humanistycznego student jest traktowany jako człowiek wolny, który realizuje własne, naturalnie mu dane możliwości. Przyjęcie takiego portretu wymaga określenia zupełnie innych warunków edukacyjnych, w których zachodzi studiowanie. Przedstawiciele psychologii oraz budowanej na niej pedagogiki humanistycznej proponują tworzenie warunków do wspierania studenta w procesie uczenia się, rozumianego jako urzeczywistnianie własnego potencjału. Nauczyciel akademicki pełni funkcję facylitatora, który ułatwia proces uczenia się

poprzez tworzenie klimatu emocjonalnego. Wspiera studentów, stwarza im warunki do odkrywania i rozwoju własnego potencjału. Nauczyciel udziela studentom pomocy w określaniu celów uczenia się, w ustalaniu programu uczenia się, w aranżacji środowiska edukacyjnego do zdobywania doświadczeń społecznych oraz przeprowadzaniu samokontroli i samooceny procesu uczenia się. Efekty procesu kształcenia i samokształcenia mogą być opisywane przez sam podmiot uczący się.

Paradygmat konstruktywistyczny wyłonił się z przyjęcia portretu człowieka wypracowanego przez koncepcję poznawczą, według której jest on osobą aktywną. W procesie edukacji akademickiej według konstruktywizmu punkt wyjścia zawsze stanowi aktywność studenta. Kluczowe działania nauczyciela polega na stawianiu uczących się w sytuacjach problemowych, wywołujących konflikt poznawczy. Wspieraniem uczenia się jest znajomość przedwidziana studenta, na bazie której rozwiązuje on problem i samodzielnie generuje nową wiedzę. Uczenie się polega na aktywności indywidualnej i pracy w grupach, gdzie studenci mogą negocjować znaczenia i nadawać je rzeczywistości. Kontrola ukierunkowana jest na działania diagnostyczne mające na celu rozpoznanie ich dotychczasowego poziomu wiedzy i umiejętności, co stanowi warunek konstruowania zadań rozwojowych lokujących się w „sferze najbliższego rozwoju” (Wygotski, 1971), w zasięgu reorganizacji posiadanej struktury (Piaget, 1977). Błędy popełniane przez studentów nie są czymś niepożądanym (jak w paradygmacie behawiorystycznym), ani nie są tylko doświadczeniem egzystencjalnym (jak w paradygmacie humanistycznym), są ważne dla rozwoju – uświadamiane pomagają skonstruować/zrekonstruować strategię działań.

Paradygmat krytyczno-emancypacyjny został wyłoniony na podstawie przyjęcia portretu człowieka „dekonstruktora” (Sajdak, 2013), który poznaje rzeczywistość, w której funkcjonuje, stawia pytania krytyczne i dokonuje zmiany. Proces edukacji według paradygmatu krytyczno-emancypacyjnego związany jest z urzeczywistnianiem wartości wolności. Student w procesie edukacji ma szansę doświadczać własnej sprawczości, podmiotowego bycia w świecie oraz kształtowania indywidualnej odpowiedzialności. Edukacja staje się czynnikiem sprawczym świadomego uczestnictwa w zmianie społecznej, warunkiem krytycznego myślenia. Nauczyciel jest partnerem procesu uczenia się oraz partnerem czynności kontroli i oceny. Ocena realizacji celów (formułowanych zgodnie z perspektywą krytyczną i emancypacyjną) należy do samych studentów oraz do grupy, w której przebiega proces uczenia się.

Prezentując proces studiowania w świetle różnych paradygmatów należy podkreślić, że współcześnie nie ma jednego modelu procesu studiowania, mamy do czynienia z wieloparadygmatycznością i przesunięciem paradygmatycznym, które postępuje od paradygmatu behawiorystycznego w kierunku paradygmatów: humanistycznego, konstruktywistycznego czy też krytyczno-emancypacyjnego.

Realizacja przedmiotu efektywne studiowanie

Realizacja przedmiotu była zgodna z cyklem uczenia się dorosłych według Kolba (1984), teorią, która dowodzi, że uczymy się na naszych doświadczeniach z życia, a integralną częścią takiego uczenia się jest refleksja. Proces uczenia się według tego autora obejmuje cztery etapy: doświadczenie, refleksję, konceptualizację i stosowanie (wdrażanie projektu w życie).

Przedmiot obejmował wiedzę z zakresu rozumienia procesu studiowania, jego komponentów oraz uwarunkowań. Realizacja przedmiotu dotyczyła analizy definicji procesu studiowania oraz działań podejmowanych w zakresie procesu. Obejmowała poszukiwanie komponentów (metod, środków, form organizacji) oraz uwarunkowań, które sprzyjają optymalizowaniu procesu studiowania. Zajęcia ćwiczeniowe były dla studentów okazją do refleksji nad własnym procesem studiowania i drogą poszukiwania optymalnych rozwiązań prowadzących do osiągania najlepszych efektów.

Realizacja przedmiotu efektywne studiowanie przebiegała w wymiarze 15 godzin wykładów i 15 godzin ćwiczeń. Podczas spotkań wykładowych i ćwiczeniowych realizowano następujące tematy:

1. Istota procesu studiowania.
2. Studiowanie według paradygmatów dydaktycznych.
3. Komponenty procesu studiowania (metody, środki, formy organizacji).
4. Uwarunkowania procesu studiowania (osobowościowe, środowiskowe, pedagogiczne).
5. Aspekty motywacyjne procesu studiowania.
6. Charakterystyka współczesnego studenta.
7. Efektywność i ewaluacja efektów procesu studiowania.

Poszukując optymalnego sposobu na wyzwolenie refleksji studentów podczas realizacji przedmiotu efektywne studiowanie wykorzystano tzw. portfolio. Portfolio jest rozumiane jako dokumentacja wytworów i efektów czyichś działań, a zarazem technika monitorowania indywidualnego rozwoju człowieka, ułatwiająca całościowy ogląd jego kompetencji i możliwości. Pod koniec XX wieku na uczelniach amerykańskich, a od kilku lat także polskich, zaczęto wykorzystywać portfolio do dokumentowania działań związanych z procesem uczenia się. Portfolio wspomaga proces uczenia się (Seldin, i Miller, 2009) i niesie szereg innych korzyści. Tworzenie portfolio przez studentów:

- umożliwia uchwycenie istoty poznawanych zagadnień, pogłębione uczenie się i ewaluację procesu;
- wspiera rozwój, demonstrowanie i wartościową ocenę wielu osobistych, profesjonalnych i akademickich możliwości uczącego się;
- zachęca uczącego się do wchodzenia w nową rolę w dokumentowaniu, obserwacji i rekapitulacji własnego uczenia się;
- wspiera integrowanie uczenia się różnych zagadnień kursu i programu studiów;

- zwiększa możliwość osobistego wartościowania efektów uczenia się zamiast polegania wyłącznie na ocenie innych;
- angażuje uczącego się w materię przedmiotu tak, że łatwiej zachodzi przetwarzanie i internalizacja nowych zagadnień;
- umożliwia analizę postępów edukacyjnych poprzez przegląd kolejnych kroków na drodze do wiedzy;
- umożliwia pogłębioną analizę poznawanych faktów i zagadnień będącą następstwem głębszej refleksji.

Tworzenie portfolio powoduje, że notatki towarzyszące procesowi uczenia się jako swoiste artefakty dokumentujące proces uczenia się umożliwiają pełniejsze uświadamianie sobie własnej wiedzy i jej strukturyzowanie. Portfolio ujawnia także znaczenie refleksji w uczeniu się towarzyszącym różnego rodzaju pozauczelnianym formom aktywności studenta, a związanym z wykonywaną pracą, np. w trakcie wolontariatu czy praktyk zawodowych.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano portfolio jako technikę monitorowania przebiegu własnego procesu studiowania, która pozwoliła na refleksję nad tym procesem i wypracowanie projektu jego doskonalenia. Studenci w ramach przygotowania do ćwiczeń prowadzili obserwację własnego procesu studiowania w ciągu tygodnia w zakresie wybranego elementu. Obserwacja dotyczyła następujących elementów: działań podejmowanych w każdym dniu tygodnia w ramach procesu studiowania, metod studiowania, środków dydaktycznych wykorzystywanych w procesie studiowania, motywów podejmowania procesu studiowania, czynników sprzyjających i utrudniających proces studiowania. Na tym etapie studenci doświadczały procesu studiowania, obserwowali go i tworzyli notatki w postaci kart obserwacji. Na poszczególnych zajęciach ćwiczeniowych po wykładzie z zakresu danego tematu dokonywali analizy swoich obserwacji i konfrontowali ją z treściami prezentowanymi na wykładzie. W efekcie wskazywali przede wszystkim na te elementy, które nie wystąpiły w ich notatkach (kartach obserwacji) sporządzonych na podstawie obserwacji własnego procesu studiowania. Wszystkie materiały gromadzili w teczках. Na ostatnim spotkaniu ćwiczeniowym studenci dokonali przeglądu zgromadzonych materiałów, refleksji nad własnym procesem studiowania i na tej podstawie napisali projekt doskonalenia studiowania. Etap refleksji miał miejsce w dwóch sytuacjach: najpierw podczas spotkań ćwiczeniowych (refleksja nad jednym elementem procesu studiowania), następnie podczas spotkania ćwiczeniowego zaliczeniowego (refleksja nad wszystkimi elementami procesu). Konceptualizacja refleksji wystąpiła podczas spotkania ćwiczeniowego, na którym studenci tworzyli projekt doskonalenia procesu studiowania. Podczas zaliczania przedmiotu zostały przeprowadzone przez nauczyciela indywidualne rozmowy ze studentami, podczas których wypowiadali się oni na temat swoich odczuć, refleksji i postanowień dotyczących wdrożenia opracowanych projektów doskonalenia procesu studiowania.

Warto też zaznaczyć, że portfolio było podstawą zaliczenia ćwiczeń. Po dokonaniu zaliczenia poproszono studentów o wyrażenie zgody na wykorzystanie materiałów zebranych w portfolio i uczynienie ich podstawą analizy i napisania artykułu. Taką zgodę otrzymano od 18 osób⁴.

Analiza projektu doskonalenia procesu studiowania – składowa portfolio

Portfolio obejmowało wypowiedź pisemną na temat „Moje studiowanie”, którą student tworzył samodzielnie, bez ukierunkowania, na pierwszym organizacyjnym spotkaniu zajęć z przedmiotu efektywne studiowanie. Kolejne elementy, które stanowiły zawartość teczek, to karty obserwacji tygodniowych dotyczące działań podejmowanych w procesie studiowania, metod studiowania, wykorzystywanych środków, motywów, które pobudzają do podejmowania procesu oraz uwarunkowań, czynników sprzyjających i utrudniających studiowanie. Głównym komponentem portfolio był projekt doskonalenia procesu studiowania tworzony na podstawie analizy kart obserwacyjnych. W prezentowanym opracowaniu ze względu na jego charakter i ograniczone ramy objętościowe skupiono się na analizie projektu doskonalenia procesu studiowania.

Analiza portfolio miała na celu rozwiązanie problemu: jakie zmiany planują studenci, aby udoskonalić swój proces studiowania?

Analiza napisanych przez studentów projektów doskonalenia procesu studiowania pozwoliła dokonać redukcji materiału i wyeksponowania kategorii pojęciowych: działania, metody studiowania, wykorzystywane środki, motywy, czynniki sprzyjające i utrudniające realizację procesu. W wypowiedziach studentów można zauważyć ich świadomość potrzeby wzbogacenia działań podejmowanych w procesie studiowania, w szczególności działań związanych z paradygmatem krytyczno-emancypacyjnym, takich jak: „analiza i krytyczna ocena sytuacji, rozstrzyganie dylematów etycznych, poszukiwanie nowych rozwiązań, co pobudziłoby moją aktywność i kreatywność” (S.14).

Studenci pisali, że powinni podejmować zdecydowanie więcej działań z własnej inicjatywy oraz że działania te powinny być ukierunkowane na wielostronny rozwój osobowości, co wiąże się z paradygmatem humanistycznym.

„Powinam podejmować więcej działań indywidualnych” (S.12).

„Chciałabym podejmować więcej działań mających na celu własny rozwój” (S.5).

„Udoskonaliłabym pewne rzeczy, takie jak wyznaczanie sobie celów, korzystanie z pomocy nauczyciela i dokonywanie oceny własnej pracy” (S.11).

W wypowiedziach studentów można dostrzec kategorie działań wiążących się z paradygmatem konstruktywistycznym, które chcieliby wprowadzić do procesu studiowania.

„Stawiać więcej pytań, szukać odpowiedzi, być bardziej krytyczną” (S.7).

„Częściej podchodzić krytycznie do swojej pracy, wyciągać z niej wnioski i samodzielnie dochodzić do rozwiązania problemów” (S.6).

„Chciałabym samodzielnie rozwiązywać problemy, poszukiwać nowych rozwiązań, zadawać więcej pytań” (S.5).

Analiza głównego komponentu portfolio – projektu doskonalenia procesu studiowania – pozwala zauważyć, że studenci dostrzegają potrzebę wzbogacenia procesu o różnorodne działania, przede wszystkim te, które wiążą się z paradygmatami: konstruktywistycznym, humanistycznym i krytyczno-emancypacyjnym. Wcześniejsze badania autorki pokazały, że w procesie studiowania dominowały działania wynikające z paradygmatu behawiorystycznego.

Inną kategorią pojęciową, wokół której koncentrował się projekt doskonalenia procesu studiowania, były metody studiowania.

„Chciałabym wdrożyć do mojego studiowania nowe, inne metody uczenia się, stosować metody badawcze, synektyki, nie ograniczać się do tych doskonale znanych. Spodobała mi się mapa myśli, lubię, gdy materiał jest uporządkowany, są podkreślone najważniejsze zagadnienia, a dodatkowo będzie to rozwijało moją wyobraźnię” (S.4).

„Chciałabym wykorzystywać metodę heurystyczną, uczenie się przez badanie, korzystanie z dyskusji” (S.5).

„Z analizy karty obserwacji wynika, że wykorzystuję tradycyjne metody studiowania. Metody, które nie występowały u mnie to np. uczenie się przez badanie, mapa myśli, mnemotechniki, synektyki, metafory, metoda kontekstualna, korzystanie ze sztuk teatralnych” (S.12).

„Metody, które u mnie wystąpiły, były bardzo proste i tak naprawdę neurozmaicone. Zdecydowanie zabrakło tu mojej inicjatywy” (S.13).

„Jeśli chodzi o efektywne metody studiowania, to po analizie mojego tygodniowego obserwowania uczenia się zauważyłam, że popadam w rutynę. Aby urozmaicić moje metody, powinnam zacząć wykonywać ćwiczenia, przygotowywać mapy myśli, co pozwoliłoby mi w sposób wizualny kojarzyć i szybciej przyswajając istotne pojęcia” (S.14).

„Myślę, że od teraz będę wykorzystywać więcej nowych metod studiowania, które poznałam dzięki tym zajęciom i które wydają mi się interesujące. Należą do nich przede wszystkim obserwacja i mapa myśli, która okazała się naprawdę bardzo dobrym sposobem na uczenie się” (S.15).

Z analizy portfolio i przytoczonych wypowiedzi wynika, że studenci w dotychczasowym studiowaniu wykorzystywali tradycyjne, mało efektywne metody uczenia się. Zajęcia dotyczące tego tematu pozwoliły im poznać nowe, bardziej interesujące i przede wszystkim bardziej efektywne metody studiowania.

Z zastosowaniem metod uczenia się wiążą się wykorzystywane w procesie studiowania środki i źródła.

⁴ Każdateczka została zakodowana za pomocą symboli: S.1, S.2 itd.

„Zacznę też wykorzystywać inne źródła w procesie studiowania. Przeszanę ograniczać się tylko do internetu, a zacznę korzystać więcej z książek czy też czasopism specjalistycznych” (S.15).

„Zamierzam korzystać ze źródeł pewnych, tj. encyklopedii i czasopism specjalistycznych, do których jeszcze nie zdarzyło mi się sięgać” (S.16).

Analiza materiału i przytoczone wypowiedzi studentów pozwalają zauważyć, że w zakresie wykorzystywanych w studiowaniu środków i źródeł także konieczne są zmiany.

W projektach studenci zwracali uwagę na motywację do studiowania. Wskazywali na motywację zewnętrzną, która występowała w ich dotychczasowym studiowaniu.

„Moją motywacją jest chęć zdobycia dobrych ocen i oczywiście ukończenie studiów” (S.3).

Studenci w swoich wypowiedziach wyrażają chęć zmiany w zakresie motywacji do studiowania. Uświadamiają sobie znaczenie motywacji wewnętrznej, zainteresowania przedmiotem, a przede wszystkim potrzeby osiągnięć i dążenia do pełnego własnego rozwoju.

„Miałam problem z wytyczaniem celów i dążeniem do nich. Pragnę to zmienić, pracuję nad tym. Główną motywacją do studiowania jest dążenie do wielostronnego rozwoju osobowości” (S.11).

„Czynnikami motywującymi były obowiązki czy chęć zaliczenia przedmiotu, zdobycie punktów za aktywność. Zdarzało się, że była to wewnętrzna motywacja, zainteresowanie przedmiotem. Myślę, że bardziej powinnam zwracać uwagę na to, co mnie interesuje i rozwijać swoje zainteresowania i wiedzę” (S.12).

Analiza kwestii motywacyjnych w projekcie doskonalenia studiowania pozwala zauważyć, że studenci uświadamiają sobie, iż są motywowani do uczenia się przede wszystkim czynnikami zewnętrznymi. Obszar ten wymaga zmiany w kierunku motywacji wewnętrznej.

Ważnym elementem w projekcie są uwarunkowania procesu studiowania. Studenci wskazywali przede wszystkim na czynniki, które utrudniają im przebieg procesu.

„Mojemu procesowi studiowania brakuje przede wszystkim trochę większego wkładu czasu i pozbycia się wciąż odzywającego się lenistwa” (S.18).

„Więcej czasu będę spędzać w bibliotece, na wydziale, gdyż atmosfera tam panująca bardziej sprzyja nauce. W domu ciągle coś mnie rozprasza i nie pozwala skupić się na nauce” (S.15).

„Czynniki sprzyjające i utrudniające studiowanie mieszczą się w grupie uwarunkowań osobowościowych” (S.14).

„Zdarzyło się jednak, że wpływ na uczenie się miała tematyka przedmiotu oraz odpowiednie podejście prowadzące” (S.13).

„Zadbanie o relaks i inne potrzeby związane z odpoczynkiem” (S.8).

„Muszę dokładnie planować proces studiowania, a nie tak jak dotychczas – działać chaotycznie” (S.7).

„Znaleźć sposób na radzenie sobie ze stresem” (S.5).

„Mam w sobie dużo motywacji, ale zbyt często zaczynam w sobie wątpić. Niestety jestem dość leni-

wym człowiekiem. Zamierzam z tym walczyć, aby jak najbardziej aktywnie się samorealizować” (S.4).

Przytoczone wypowiedzi wskazują, że studenci skupiają się na uwarunkowaniach tkwiących w nich samych. Formułują też postanowienia, które chcieliby wprowadzić w życie, aby udoskonalić swój proces studiowania. Postanowienia dotyczą umiejętności ważnych w procesie studiowania, takich jak planowanie, organizacja, kontrola własnych działań, którym powinna towarzyszyć: aktywność, wytrwałość, konsekwencja, systematyczność itp.

Podsumowanie

Analiza portfolio, a dokładnie jednego, głównego jego elementu, jakim był projekt doskonalenia studiowania, skłania do wniosku, że uczestnictwo w zajęciach efektywne studiowanie i tworzenie teczki stymuluje studentów do refleksji nad ich procesem studiowania oraz do pewnych postanowień. Podjęte rozwiązanie dydaktyczne w postaci wprowadzenia przedmiotu fakultatywnego potwierdza potrzebę zatrzymania się nad procesem studiowania, jego obserwacji i analizy, co prowadzi do zauważenia przez studentów konieczności podjęcia zmian w podejściu do uczenia się.

Badani uświadomili sobie potrzebę podejmowania działań wynikających z paradygmatów: konstruktywistycznego, humanistycznego i krytyczno-emancypacyjnego, a nie tylko działań charakterystycznych dla paradygmatu behawiorystycznego.

Z analizy portfolio i przytoczonych wypowiedzi studentów wynika, że studujący w dotychczasowym procesie wykorzystywali tradycyjne i mało efektywne metody uczenia się. Zajęcia pozwoliły im poznać nowe, bardziej interesujące i przede wszystkim bardziej efektywne metody studiowania. Studenci formułowali postanowienia dotyczące konieczności stosowania różnorodnych metod uczenia się.

Z metodami studiowania wiążą się stosowane w procesie studiowania środki i źródła. Autorzy portfolio deklarowali chęć wykorzystywania różnorodnych, pewnych źródeł, a przede wszystkim podkreślali chęć sięgania do książek i czasopism specjalistycznych, a nie tylko internetu.

Młodzież studiująca, dokonując refleksji nad własnym procesem uczenia się, doszła do wniosku, że główną motywacją ich starań jest dążenie do wielostronnego rozwoju osobowości, a nie tylko otrzymanie dobrych ocen, zaliczenie przedmiotu czy też ukończenie studiów.

Uczestnictwo w zorganizowanych zajęciach i tworzenie portfolio przyczyniło się do uświadomienia sobie przez studentów faktu, że proces studiowania zależy przede wszystkim od nich samych. Osoby studiujące podjęły postanowienia dotyczące kształtowania podstawowych umiejętności uczenia się, m.in. planowania, organizacji czasu i działań oraz ich kontroli, a także radzenia sobie ze stresem. Deklaracje studentów dotyczyły też pracy nad cechami osobowości takimi jak cierpliwość, wytrwałość w dążeniu do celów, aktywność, systematyczność, docieklivość, zaangażowanie,

Z badań nad procesem studiowania – analiza portfolio

inicjatywa, krytyczność, kreatywność, samodzielność oraz nad pokonaniem lenistwa.

Badania nad procesem studiowania oraz podjęte działania dydaktyczne przekonują o potrzebie pracy ze studentami nad ich procesem uczenia się. Proces studiowania wymaga doskonalenia i wypracowania pewnych umiejętności. Cottrell (2007) zalicza do nich takie elementy jak:

- samoświadomość i samoocena – określenie mocnych i słabych stron,
- znajomość wymagań – poznawanie oczekiwań i preferencji wykładowców w zakresie programu, tematyki kursu, jego celów i zadań, kryteriów oceny,
- umiejętność posługiwania się metodami i strategiami, umiejętność organizacji swojego studiowania oraz ciągłe ich doskonalenie,
- śmiałość i pozwolenie – umiejętność ufania swoim możliwościom uczenia się i osiągania dobrych rezultatów,
- praktyka i nawyki – doświadczanie i refleksja nad nimi pozwalają zdobyć biegłość w znajdowaniu najlepszych rozwiązań, w ich krytycznej analizie, jak też konstruowaniu i dekonstruowaniu zasad swojego działania.

Zmiany, które postanowili wprowadzić studenci, są pożądane w edukacji, a przede wszystkim w uczeniu się dorosłych/studiowaniu. Wiązą się z paradygmatem konstruktywistycznym i krytyczno-emancypacyjnym, gdyż badani zauważają potrzebę intensyfikowania swojej aktywności, zaangażowania w proces dochodzenia do prawdy, brania odpowiedzialności za własne decyzje. Studenci dostrzegli też możliwości własnego wielostronnego rozwoju, co wynika z paradygmatu humanistycznego.

Warto też dodać, że poprawa efektywności procesu studiowania może być znaczącym czynnikiem podwyższenia jakości kształcenia w szkole wyższej (Karpińska i Wróblewska, 2018). Większe zaangażowanie studentów w życie uczelni, włączanie się do procesu badawczego w trakcie studiów, większa świadomość efektów uczenia się, większe zaangażowanie w działania prowadzące do ich realizacji, postawa sprawczości i wolności oraz odpowiedzialności studentów mogą kreować wyższą jakość procesu kształcenia w szkole wyższej.

Bibliografia

- Ciechanowska, D. (2011). Zmieniający się uniwersytet i autonomia studentów. *Edukacja Humanistyczna*, 1(24), 37–46.
- Cottrell, S. (2007). *Podręcznik umiejętności studiowania*. Zysk i S-ka.

Filipiak, E. (2007). Od Rozumu do Mądrości, od Rozumienia do Pojmowania – idea „studiowania” w perspektywie socjokulturowej koncepcji Lwa S. Wygotskiego i J. S. Brunera. W A. J. Sowiński (red.), *Wiedza i mądrość w edukacji akademickiej* (s. 153–161). Zapol.

Illeris, K. (2006). *Trzy wymiary uczenia się: poznawcze, emocjonalne i społeczne ramy współczesnej teorii uczenia się*. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.

Karpińska, A. i Wróblewska, W. (2018). Proces studiowania znaczącym komponentem jakości kształcenia w szkole wyższej. *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 2(24), 105–115. <https://doi.org/10.18276/psw.2018.2-10>

Kidd, J. R. (1966). *The implications of continuous learning*. Gage.

Kolb, D. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.

Matlakiewicz, A. i Solarczyk-Szwec, H. (2009). *Dorośli uczą się inaczej*. Wydawnictwo Centrum Kształcenia Ustawicznego.

Palka, S. (2006). *Metodologia. Badania. Praktyka edukacyjna*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Piaget, J. (1977). *Psychologia i epistemologia*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Pilch, T. (1998). *Zasady badań pedagogicznych*. Wydawnictwo Akademickie ŻAK.

Rawson, M. (2000). Learning to learn: more than a skill set. *Studies in Higher Education*, 25(2), 225–238. <https://doi.org/10.1080/713696137>

Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Sajdak, A. (2013). *Paradygmaty kształcenia studentów i wspierania rozwoju nauczycieli akademickich: teoretyczne podstawy dydaktyki akademickiej*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Seldin, P. i Miller, J. E. (2009). *The academic portfolio. A practical guide to documenting teaching, research, and service*. Jossey-Bass.

Solarczyk-Szwec, H. (2012). Uczyć się przez całe życie: stary paradygmat w nowej szacie? W M. M. Urlińska, A. Uniewska i J. Horowski (red.), *Po życie sięgać nowe. Teoria i praktyka edukacyjna* (s. 393–403). Wydawnictwo Adam Marszałek.

Świrko, J. (2018). Samo-dzielność studiowania. *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 1(23), 23–32. <https://doi.org/10.18276/psw.2018.1-02>

Świrko-Pilipczuk, J. (2011). *Samo-dzielność w filozoficznych poglądach i koncepcjach człowieka – implikacje pedagogiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.

Wróblewska, W. (2017). Proces studiowania w świetle badań indywidualnych przypadków. W J. Grzesiak (red.), *Innowacje i ewaluacja w edukacji. Wartości i wartościowanie w procesach edukacyjnych* (s. 87–101). Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Kaliszu i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie.

Wygotski, L. S. (1971). *Wybrane prace psychologiczne*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Walentyna Wróblewska jest doktorem nauk humanistycznych, pracuje na stanowisku adiunkta w Zakładzie Dydaktyki Ogólnej Uniwersytetu w Białymstoku. Jej zainteresowania badawcze dotyczą nurtu technologiczno-dydaktycznego dydaktyki szkoły wyższej, a zwłaszcza aspiracji edukacyjnych studentów, autoedukacji oraz procesu studiowania młodzieży. Podejmowane badania są zawsze zorientowane na poszukiwanie rozwiązań prowadzących do podwyższenia jakości kształcenia w szkole wyższej. Jest autorką ponad 100 publikacji, w tym czterech książek autorskich, sześciu monografii współredagowanych, wielu rozdziałów w monografiach oraz artykułów w czasopiśmie.